

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Кафедра історії держави і права України і зарубіжних країн

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ»**

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський) рівень

Ступінь вищої освіти – бакалавр

Галузь знань – 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Спеціальність – 051 «Економіка»

Освітня програма/спеціалізація – «Бізнес-економіка»

Статус дисципліни – обов’язкова

Рік набору – 2020

Робоча програма навчальної дисципліни «Історія та культура країни» для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 051 «Економіка» спеціалізації «Бізнес-економіка» фінансово-правового факультету. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2020. 24 с.

Розробники

Власенко Сергій Іванович – доцент кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн, кандидат юридичних наук, доцент,

Гоцуляк Світлана Леонідівна – асистентка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн, кандидатка юридичних наук

Гарант освітньої програми

Шевченко Людмила Степанівна – завідувачка кафедри економічної теорії, докторка економічних наук, професорка

Затверджено на засіданні кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн

(протокол № 6 від 25 червня 2020 р.)

Завідувач кафедри _____

В. Д. Гончаренко

Зміст

1. Опис навчальної дисципліни.....	4
2. Очікувані результати навчання.....	5
3. Програма навчальної дисципліни.....	6
4. Обсяг і структура навчальної дисципліни.....	15
5. Теми лекційних і практичних занять.....	16
5.1. Теми лекційних занять.....	16
5.2. Теми практичних занять.....	17
6. Форми педагогічного контролю, засоби та критерії оцінювання результатів навчання	19
7. Інформаційне забезпечення навчальної дисципліни.....	22

1. Опис навчальної дисципліни

Робоча програма навчальної дисципліни «Істрія та культура України» розроблена відповідно до освітньо-професійної програми «Бізнес-економіка» підготовки бакалаврів спеціальності 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, рівень освіти	Дидактична структура навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів - 6,0	Галузь знань – 05 «Соціальні та поведінкові науки»	Обов'язкова	Обов'язкова
Модулів – 3		Рік підготовки: 1-й	Рік підготовки: 1-й
	Спеціальність – 051 «Економіка»	семестр	семестр
Загальна кількість годин - 180		2-й	2-й
	Спеціалізація – «Бізнес-економіка»	Лекції	Лекції
		24 год.	4 год.
	Рівень освіти – перший (бакалаврський)	Практичні заняття	Практичні заняття
		36 год.	6 год.
	Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2-4, самостійної роботи студента - 7.	Самостійна робота	Самостійна робота
		120 год.	170 год.
		Види контролю: поточний контроль; підсумковий контроль знань (іспит)	Види контролю: поточний контроль; підсумковий контроль знань (іспит)

Мета навчальної дисципліни – формування у студентів знань з вітчизняної історії та культури, які є невід'ємними елементами створення повноцінного світогляду особистості; надання студентам ґрунтовних знань про минуле українського народу, його державність, еволюцію державного ладу, форм правління та розвиток культурної спадщини.

Завдання:

- формування системи теоретичних знань щодо розвитку суспільного ладу на різних етапах вітчизняної історії;
- визначення сутності найважливіших суспільно-політичних та економічних процесів;
- оволодіння науковими підходами до аналізу характерних особливостей тих чи інших історичних періодів;
- опанування інструментарію дослідження закономірностей державно-правового та культурного розвитку України;
- набуття умінь із обґрунтування перешкод і проблем, які виникали на шляху будівництва української державності;
- усвідомлення необхідності осмислити по-новому історію України та української культури, враховуючи актуальні наукові та методичні підходи.

Пререквізити: «Історія економіки та економічної думки», «Економічна теорія», «Українська мова професійного спрямування».

Постреквізити: «Філософія».

Мова навчання – українська.

2. Очікувані результати навчання

У результаті засвоєння навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен демонструвати такі результати навчання:

1.	Застосовувати методологію історико-правових досліджень для оцінки розвитку суспільного ладу на різних етапах вітчизняної історії.
2.	Інтерпретувати зміст основних категорій історико-правової науки та діалектичний зв'язок між ними.
3.	Пояснити призначення історико-правових методів, методик і технік їх застосування.
4.	Вільно орієнтуватися у системі основних джерел історії та культури України.
5.	Здійснити аналіз головних закономірностей державно-правового розвитку України.
6.	Використовувати різноманітні засоби та методи пошуку шляхів подальшого національного відродження України, утвердження на практиці її економічної та політичної незалежності.
7.	Здійснити аналіз основних чинників та особливостей розвитку культури в Україні, визначити ефективність модернізації національної системи освіти та науки.
8.	Пояснити сутність, суспільну роль та необхідність формування правової культури.
9.	Схарактеризувати здобутки української літератури і мистецтва, розвитку фізичної культури й спорту в Україні.
10.	Сформулювати власні переконання щодо основних проблем історії та культури України на початку ХХІ ст.

Навчальна дисципліна забезпечує формування студентами загальних і спеціальних компетентностей та набуття результатів навчання, визначених освітньо-професійною програмою «Бізнес-економіка», а саме:

Загальних компетентностей:

ЗК2. Здатність зберігати моральні, культурні, наукові цінності та примножувати досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК8. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК14. Уміння грамотно і точно формулювати та висловлювати свої позиції, належним чином їх обґрунтовувати.

Спеціальних компетентностей:

СК4. Здатність пояснювати економічні та соціальні процеси і явища на основі теоретичних моделей, аналізувати і змістовно інтерпретувати

отримані результати.

СК9. Здатність прогнозувати на основі стандартних теоретичних та економетричних моделей соціально-економічні процеси.

СК11. Здатність обґрунтовувати економічні рішення на основі розуміння закономірностей економічних систем і процесів та із застосуванням сучасного методичного інструментарію.

СК12. Здатність самостійно виявляти проблеми економічного характеру при аналізі конкретних ситуацій, пропонувати способи їх вирішення.

Програмних результатів навчання:

ПРН2. Відтворювати моральні, культурні, наукові цінності, примножувати досягнення суспільства в соціально-економічній сфері, пропагувати ведення здорового способу життя.

ПРН11. Вміти аналізувати процеси державного та ринкового регулювання соціально-економічних і трудових відносин.

ПРН12. Застосовувати набуті теоретичні знання для розв'язання практичних завдань та змістовно інтерпретувати отримані результати.

ПРН13. Ідентифікувати джерела та розуміти методологію визначення і методи отримання соціально-економічних даних, збирати та аналізувати необхідну інформацію, розраховувати економічні та соціальні показники.

ПРН15. Демонструвати базові навички креативного та критичного мислення у дослідженнях та професійному спілкуванні.

3. Програма навчальної дисципліни

Модуль 1. УКРАЇНА ВІД СТАРОДАВНЬОЇ ДОБИ ДО ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТОЛІТТЯ.

Тема 1. Історія стародавньої України і Київської Русі

Початок людського життя в Україні. Періодизація. Розселення первісних людей. Неолітична революція. Трипільська та середньостогівська культури. Ранній залізний вік. Доба кочовиків на землях України. Кімерійці, скіфи, сармати. Античні міста держави у Північному Причорномор'ї.

Становлення слов'янської етнічної спільноти. Велике переселення народів. Готи та гуни. Велике слов'янське розселення. Виникнення політичних союзів. Господарське життя Київської Русі – держави європейського типу у східнослов'янських народів. Утворення і розвиток держави з центром у Києві. Формування її території.

«Руська правда» – пам'ятка права Київської Русі. Запровадження християнства. Характерні риси та особливості розвитку культури Київської Русі. Історичне значення Київської Русі. Писемні джерела й літературні пам'ятки. Музичне мистецтво. Життя та побут населення.

Суспільний лад. Великі київські князі. Місцеві князі. Бояри. Духовенство. Міське населення. Смерди. Закупи. Кабальні люди. Холопи.

Державний лад. Ранньофеодальна монархічна форма правління. Вищі органи влади: великий київський князь, рада при великому князі. Удільні

князі. З'їзди князів (снеми). Відносини васалітету-сюзеренітету. Віче. Судові органи.

Тема 2. Українські землі у Литовсько-польську добу

Розвиток суспільно-політичного ладу Русі на початковому етапі. Розвиток суспільно-політичного ладу Русі на початковому етапі феодальної роздробленості. Зміни в суспільно-політичному ладі південно-західних земель у період поглиблення феодальної роздробленості і боротьби Русі проти навали кочових орд та інших іноземних загарбників (XIII-XIVст.).

Утворення і розвиток Галицько-Волинського князівства. Галицько-Волинська держава - спадкоємиця Київської Русі.

Суспільний лад. Князі. Боярська аристократія. Духовенство. Міські жителі. Сільське населення. Смерди. Холопи.

Державний устрій. Князівська влада. Коронація князя Данила як короля. Рада бояр. Удільні князі. З'їзди князів. Віче. Військо. Заснування Галицької митрополії. Міське управління. Значення Галицько-Волинського князівства. Соціально-економічний розвиток та культура періоду роздроблення Русі (XII - перша половина XIV ст.). Асиміляції української еліти, а заодно й втрати нею політичних впливів. Діяльність церковних братств, спрямована на захист православної церкви та української культури.

Образотворче мистецтво. Розвиток літератури. Галицький літопис. Церковна література.

Тема 3. Гетьманщина від середини XVII до кінця XVIII ст.

Формування української національної держави. Територія. Новий адміністративно-територіальний поділ. Зборівський договір від 8 серпня 1649 р. Білоцерківський договір від 18 вересня 1651 р.

Вищі органи влади й управління. Загальновійськова козацька Рада. Рада Генеральної старшини. Гетьман. Генеральний уряд. Полковники та полкові уряди. Сотники та сотенні уряди. Курінні отамани. Городові отамани. Запорізька Січ, її внутрішня організація. Поєднання військово-адміністративної та судової влади. Магістрати та ратуші, їх структура, права та обов'язки. Козацьке військо. Асиміляція української еліти, втрати нею політичних впливів. Діяльність церковних братств, спрямована на захист православної церкви та української культури.

Поділ Гетьманщини на Лівобережну і Правобережну Україну. Суспільний лад. Формування українського шляхетства, його злиття з російським дворянством. «Жалувана грамота дворянству» 1785 р. Духівництво і зміни у його правовому становищі. Правове становище селянства і міського населення. Ліквідація козацького стану. Остаточне закріплення всіх категорій українського селянства.

Автономія України. Гетьманські статті. Органи місцевого самоврядування. Загальновійськова рада. Рада генеральної старшини. Генеральний уряд. Гетьманська влада. Полкові уряди. Сотенні уряди. Курені та городові отамани. Збройні сили. Магістрати та ратуші. Судові органи.

Церква. Особливості політичного устрою на Слобожанщині. Зміни в політичному становищі Запорізької Січі та Південної України.

Органи самодержавного управління Україною. Малоросійський приказ, I Малоросійська колегія, II Малоросійська колегія.

Наступ російського царату на права і вольності України. Ліквідація української національної державності. Запровадження військового та адміністративно-територіального устрою в Україні відповідно до загальної централізованої системи управління Російською імперією.

Соціально-економічні та політичні наслідки скасування автономії України у складі Росії.

Соціально-політичний розвиток і правове становище Галичини та Правобережжя у складі Речі Посполитої. Органи публічної влади на українських землях у складі Речі Посполитої. Адміністративно-територіальний устрій Речі Посполитої.

Соціально-політичний розвиток та правове становище Закарпаття – у складі Угорщини. Органи публічної влади. Адміністративно-територіальний устрій на українських землях у складі Угорщини

Соціально-політичний розвиток та правове становище Північної Буковини і Криму у складі Туреччини. Органи публічної влади.

Освіта, книгодрукарство, література: М. Ханенко, Я. Маркович. Наука. Філософія Г. Сковороди. Медичні знання. Музика А. Веделя, Д. Бортнянського. Театр, архітектура: І. Григорович –Барський.

Тема 4. Українські землі під владою Російської та Австрійської імперій кінець XVIII – перша половина XIX ст.

Три поділи Речі Посполитої (1772, 1793, 1795 рр.), приєднання Криму до Росії та вплив цих подій на політико-правове становище та історичну долю України: Лівобережжя, Правобережжя та Півдня України у складі Російської імперії, Північної Буковини, Галичини та Закарпаття – у складі Австро-Угорської імперії.

Особливості розвитку української культури. Українське бароко. Розвиток освіти та науки. Перші шкільні підручники. Внесок Києво-Могилянської академії в культурно-освітній розвиток. Колегіуми в Чернігові, Переяславі, Харкові. Русифікація освіти. Григорій Сковорода – просвітник, філософ, поет. Розвиток архітектури та живопису. Українські майстри в Росії. Вплив українського мистецтва на російську культуру. Художня література та театр. Музика в Україні (Д. Бортнянський та М. Березовський).

Релігійне життя в Україні. Православна церква. Феофан Прокопович. Уніатська церква на Правобережжі. Занепад традиційних форм української культури наприкінці XVIII ст. Провінціалізація. Процеси творення національної моделі культури в літературі, історії, фольклористиці, етнографії, образотворчому мистецтві й драматургії. Панівна, формотворча роль літератури у процесах національного відродження.

Тема 5. Наддніпрянська Україна та Західноукраїнські землі в другій

половині XIX ст. Культура України

Наддніпрянська Україна в другій половині XIX ст. Західноукраїнські землі в складі Австрійської (Австро-Угорської) імперії в другій половині XIX ст. Суспільні рухи. Розвиток культури на українських землях (друга половина XIX ст.).

Культурний розвиток цього періоду як об'єктивно обумовлений процес засвоєння та успадкування культурних традицій та зародження у духовному житті нових явищ під впливом ідей гуманізму та реформації.

Початок українського відродження. Кирило-Мефодіївське товариство: створення, склад, ідеологія, програмні документи. Т. Шевченко в українському національному русі. Вплив його творів на формування української національної ідеї.

Тема 6. Суспільно-політичний та економічний розвиток українських земель на початку XX ст.

Політико-правове становище та історична доля України: Лівобережжя, Правобережжя і Півдня України у складі Російської імперії; Північної Буковини, Галичини і Закарпаття - у складі Австро-Угорської імперії.

Революція 1905 - 1907 рр. Повстання на броненосці «Потьомкін». Жовтневий політичний страйк. Виникнення рад робітничих депутатів. Збройні виступи у Харкові, Олександрівську, на Донбасі. Селянські виступи. Піднесення українського національного руху.

Виникнення української преси. «Просвіти» в українському русі. Українська думська громада. Третьочервневий переворот. Столипінська аграрна реформа. Економічні та політичні наслідки реформи. Формування селянського господарства фермерського типу. Товариство українських поступовців. Українське питання в Державній Думі. Робітничий і селянський рух.

Західноукраїнські землі на початку XX ст. Політичний і релігійний національний рух. Радикалізація українського національно-визвольного руху в краї на початку XX ст. Українські організації «Січ», «Сокіл», «Пласт». Кооперативний рух. Діяльність українських делегатів у Галицькому сеймі, Австрійському парламенті. Перша світова війна та її вплив на українські землі. Воєнні дії на території України. Наслідки війни в Україні. Назрівання революційної кризи.

Модуль 2. ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Тема 7. Відродження української національної державності (1917-1921 рр.)

Причини та передумови Лютневої демократичної революції в Росії. Перемога Лютневої революції. Повалення самодержавства. Формування Тимчасового уряду. Двовладдя.

Початок створення в Україні нових політичних структур. Створення Рад робітничих, солдатських і селянських депутатів. Професійні спілки та

фабрично-заводські комітети. Солдатські та флотські комітети. Міліція та Червона гвардія. Тимчасовий уряд та його органи в Україні. Формування місцевих органів влади. Дія законодавства Тимчасового уряду в Україні.

Утворення Української Центральної Ради. М. Грушевський – голова Української Центральної Ради. Виникнення нових політичних партій і розширення складу Української Центральної Ради. Обрання комітету Центральної Ради (Мала Рада). Перший універсал Центральної Ради. Утворення Генерального Секретаріату Центральної Ради.

Другий універсал Центральної Ради. «Статус Вищого управління України» від 27 липня 1917 р. «Тимчасова інструкція Генеральному Секретаріатові» Тимчасового уряду від 17 серпня 1917 р.

Третій універсал Центральної Ради від 7 (20) листопада 1917 р. Проголошення Української Народної Республіки. Зміни в Центральній Раді і Генеральному Секретаріаті. Питання території і адміністративного поділу Української Народної Республіки.

Зовнішньополітична діяльність Української Народної Республіки. Четвертий універсал Центральної Ради від 9 (22) січня 1918 р. та його зміст і значення. Проголошення України незалежною державою. Створення нового уряду незалежної держави – Ради Міністрів Української Народної Республіки. Місцеві органи. Правоохоронні органи. Збройні сили.

Нормотворча діяльність Української Центральної Ради, Малої Ради, Генерального Секретаріату і Ради Міністрів України.

Конституція Української Народної Республіки (статут про державний устрій, права і вольності УНР) 1918 р., її зміст і значення.

Хліборобський конгрес 29 квітня 1918 р. у Києві. Обрання П. Скоропадського Гетьманом України, розпуск Української Центральної Ради УНР. Причини падіння УНР.

«Грамота до всього українського народу» П. Скоропадського від 29 квітня 1918 р. і перехід влади до гетьмана. «Закони про тимчасовий державний устрій України» від 29 квітня 1918 р., їх зміст і значення.

Державне будівництво Гетьманату. Створення і розвиток Ради Міністрів–уряду гетьманської держави. Місцеві правоохоронні органи. Будівництво збройних сил.

Зовнішня політична діяльність Гетьмана та його уряду. Опозиція проти гетьмана. Падіння гетьманської держави.

Прихід Директорії до влади і перші кроки державного будівництва. Трудовий конгрес. Виборче право. Інструкція від 5 січня 1919 р. про норми представництва на Трудовий конгрес. Рішення Трудового конгресу «Закон про форму влади в Україні». Внутрішня і зовнішня політика Директорії. Зміни в складі Директорії. Перехід влади до Головного отамана С. Петлюри. Закон про формування державного устрою та порядок законодавства в УНР від 12 листопада 1920 р.

Положення Варшавського і Ризького договорів щодо України. Падіння УНР і його причини.

Розпад Австро-Угорської імперії та його політичні наслідки. Збори

депутатів Східної Галичини в імперському парламенті, членів Галицького та Буковинського сеймів, представників політичних партій 18 жовтня 1918 р. Створення Української Національної ради та її Статут від 18 жовтня 1918 р.

Відозва Української Національної Ради від 1 листопада 1918 р. до українського народу, її зміст і значення.

Тимчасовий Основний закон про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії, ухвалений Українською Національною Радою 13 листопада 1918 р. Проголошення Західноукраїнської Народної Республіки.

Створення уряду ЗУНР – Тимчасової Ради Міністрів. Формування місцевого адміністративного апарату. Вибори до Української Народної Ради від 4 січня 1919 р.

Є. Петрушевич – Президент Західноукраїнської Народної Республіки. Підготовка до злуки ЗУНР із УНР. Універсали Директорії УНР про об'єднання з ЗУНР від 22 січня 1919 р. і рішення Трудового Конгресу з цього питання.

Значення акту злуки УНР із ЗУНР, Падіння ЗУНР, його причини.

Активізація культурного життя. Поява національних художніх музеїв, театрів, архівів, бібліотек. Заснування академії наук України, спроби українізації освіти та утворення української автокефальної православної церкви (УАПЦ).

Тема 8. Встановлення більшовицької диктатури в Україні та втрата суверенітету

Становлення і розвиток Рад робітничих, солдатських і селянських депутатів у 1917 р. Боротьба за владу Рад у жовтні – грудні 1917 р. I Всеукраїнський з'їзд Рад у Харкові та його рішення.

Проголошення Української Радянської Республіки. Центральний Виконавчий Комітет Рад. Радянський уряд України – Народний Секретаріат.

Радянське державне будівництво у грудні 1917 р. - березні 1918 р. II Всеукраїнський з'їзд Рад. ЦВК Рад України. Народний Секретаріат. Місцеві Ради. Створення Тимчасового робітничо-селянського уряду Української Республіки Рад і його Маніфест про відновлення влади Рад (29.11.1918 р.). III з'їзд Рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів у Харкові (6 - 10 березня 1919 р.). Прийняття Конституції УСРР.

Надзвичайні органи Радянської влади. Створення радянського суду. Військові сили Української Радянської Республіки. Основні риси радянського права.

Ліквідація неписьменності, створення широкої мережі освітніх закладів та інших культурно-мистецьких установ і творчих колективів.

Соціально-економічне і політичне становище УСРР на початку 20-х рр. Голод 1921-1923 рр. на півдні України: причини та наслідки.

Перехід до нової економічної політики. Поступове відродження сільського господарства. НЕП в промисловості. Проблема безробіття. Перші підсумки відбудовного періоду. Перебудова державного апарату у зв'язку з

переходом до нової економічної політики. Всеукраїнський з'їзд Рад робітничих, селянських і червоноармійських (радивилівських) депутатів. ВУЦВК. Раднарком УСРР. Місцеві органи влади та управління. Положення про губернські, окружні та районні з'їзди Рад і їх виконавчі комітети. Українізація радянського державного апарату.

Утворення СРСР. Правові основи входження УСРР до складу Союзу РСР. Конституція СРСР 1924 р.). Курс центрального партійно-державного керівництва на ліквідацію незалежності національних республік. «Автономізація» незалежних республік під виглядом утворення нової Федерації – СРСР. Кодифікація українського радянського законодавства. Законодавство Союзу РСР та його дія в УСРР.

Політика коренізації, її особливості та результати. Досягнення і прорахунки українізації. Перші кроки культурного будівництва: кампанія по ліквідації неписьменності, розгортання системи освітніх установ, створення установ комуністичного виховання. Національне відродження в науці та мистецтві. Антицерковна політика державної партії.

Модуль 3. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ТА КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ З ПЕРІОДУ ТОТАЛІТАРНО-РЕПРЕСИВНОГО РЕЖИМУ ДО НАБУТТЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ (20-ТІ РОКИ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ)

Тема 9. Радянська модернізація України (1929-1938 рр.)

Згортання НЕП. Хлібозаготівельна криза 1928-1929 рр. Перехід до суцільної колективізації. Гасло «Ліквідація куркульства як класу»: причини, масштаби, наслідки. Форсування темпів індустріалізації. Перехід до директивного планування. Репресії проти господарників і фахівців. Соціалістичні змагання в промисловості. Ізотовський рух. Стаханівський рух. Результати капітального будівництва в промисловості в роки першої та другої п'ятирічок.

Завершення колективізації основної частини селянських господарств у 1931-1932 рр. Деградація сільськогосподарського виробництва в колгоспах. Втрати урожаю в 1931 – 1932 рр. в результаті масового саботажу колгоспників. «Робота» хлібозаготівельних комісій. Голодомор 1932-1933 рр. і його результати.

Конституція УРСР 1937 р. та її декларативний характер. Система органів влади та управління за Конституцією. Перебудова державного апарату. Деформації у праві.

Згортання політики українізації. Національно-культурна політика в Україні. Боротьба з «буржуазним націоналізмом» і «націонал-ухильництвом». «Розстріляне відродження». Досягнення і трагічні сторінки в літературі та мистецтві.

Тема 10. Україна в роки Другої світової війни і повоєнному десятилітті (1939- 1955 рр.)

Хронологічні рамки та періодизація Другої світової війни. Радянсько-німецькі договори 1939 р. Вторгнення РСЧА до Галичини й Західної Волині. Включення Західної України до складу УРСР. Методи радянської західних областей України.

Встановлення «Нового порядку». Управління окупованими територіями. Геноцид народів України. Окупанти та місцеве населення. Колабораціонізм: співпраця з окупантами задля виживання та з антирадянських переконань. Мобілізаційні заходи влітку 1941 р.: евакуація населення та матеріальних цінностей; руйнування промислових об'єктів, транспортної інфраструктури та житлового фонду; мінування культурних об'єктів.

Повоєнне визначення кордонів та зміни у складі населення. Становище та відбудова народного господарства. Визначення пріоритетів в економічній політиці та їх закріплення в завданнях четвертої п'ятирічки. Важка ціна відбудови. Становище промисловості та індустріалізація. Становище у сільському господарстві. Насильницька колективізація в західноукраїнських землях. Голодомор 1946 – 1947 рр. Аграрна криза початку 1950-х років. Грошова реформа 1947 р. й скасування карткової системи. Чисельність населення та адміністративний поділ української території станом на середину 1950-х рр.

Загальносоюзні ідеологічні кампанії та їхні прояви в Україні: боротьба з «космополітами»; «ждановщина»; кампанія боротьби з «буржуазним націоналізмом» 1951 – 1952 рр. Постанови 1946 – 1948 рр. із питань літератури та мистецтва. «Наукові дискусії» з філософії, політекономії, мовознавства та біології. Кампанія боротьби із «космополітизмом» та «низькопоклонством перед Заходом». Волюнтаризм в управлінні наукою: «лисенківщина», розгром генетики й нападки на кібернетику. Обов'язковість принципу «партійності» в гуманітарних і суспільних науках; утвердження концепції ролі Росії у зближенні радянських народів. Міфологізація історії українсько-російських стосунків напередодні відзначення 300-ліття Переяславської ради.

Тема 11. України у період сповільнення темпів розвитку і застою. Україна за часів перебудови

Політико – ідеологічна криза системи. Жовтневий пленум 1964 року. Та його рішення. Згорання демократичних процесів. Неосталінізм. Посилення централізованої командно – адміністративної системи управління та обмеження суверенітету республіки.

Подальша бюрократизація державного апарату. Конституція УРСР 1978 р. та її декларативний характер. Перебудова державного апарату згідно з Конституцією УРСР 1978 р.

Спроби реформування економіки в другій половині 60-х років ХХ ст. Посилення бюрократичного централізму. Економічне становище УРСР у 70-х — на початку 80-х років ХХ ст.

Зміни в соціальній та національній структурі населення. Русифікація.

Освіта. Здобутки та проблеми науки. Розвиток літератури. Форми діяльності дисидентів, їх політичні вимоги та боротьба за національне визволення. Суперечливі тенденції в розвитку українського мистецтва. Активізація опозиційного руху в другій половині 60 — на початку 70-х років ХХ ст. Форми діяльності дисидентів, їхні політичні вимоги, боротьба за національне визволення. Теорія повсякденного спротиву Д. Скотта.

Поглиблення кризи тоталітарної системи. Проголошення курсу на прискорення соціально-економічного розвитку країни. Стан економіки. Рівень життя населення. Розгортання страйкового руху.

Демократизація суспільно-політичного життя в Україні у другій половині 80-х рр. Гласність. Пожвавлення громадської активності. Формування багатопартійної системи. Формування національних громадських організацій і об'єднань. Релігійне відродження.

Реформа державного апарату. Запровадження інституту президентства в СРСР. Зміни в виборчому законодавстві. Вибори до Верховної Ради УРСР і місцевих рад 1990 р. Декларація про державний суверенітет України.

Загострення політичного протистояння. Спроба державного перевороту в СРСР. Зміни у статусі УРСР як союзної республіки у складі СРСР.

Декларація про державний суверенітет УРСР від 16 липня 1990 р. Закон Української РСР від 3 серпня 1990 р. «Про економічну самостійність Української РСР». Зміни в структурі вищих органів виконавчої влади УРСР.

Тема 12. Розбудова Української незалежної держави. Основні чинники та особливості розвитку культури в Україні

Державотворчі процеси: особливості розбудови законодавчої, виконавчої та судової влади в Україні. Удосконалення державного апарату. Подальше реформування права України. Участь населення у державотворчих процесах.

Конституційний процес 1991-1996 рр. Прийняття Конституції України 1996 р. Становлення інституту президентства в Україні. Реформування виборчої системи.

Стан господарства після розпаду СРСР. Спроби реформування економіки. Роздержавлення, приватизація та фінансова система України. Соціальне та економічне становище населення. Еміграція.

Основні тенденції розвитку економіки в другій половині 90-х років. Пошуки шляхів стабілізації на початку ХХІ ст. Здійснення аграрної реформи. Включення населення у ринкові відносини. Кроки до інтеграції української економіки у європейський та світовий економічний простір.

Україна в умовах глобалізації. Науково-технічний прогрес та економічне співробітництво. Розвиток засобів масової комунікації та інформації. Інтеграція України у світовий інформаційний простір. Україна в європейському і світовому гуманітарному і освітньому просторі.

Участь України у міжнародних програмах обміну та проектах співробітництва в галузі освіти, науки, культури та гуманітарної взаємодії. Демографічні зміни. Соціальна диференціація суспільства. Міжнародні

початок XXI).								
9. Радянська модернізація України (1929-1938 рр.).	16	2	4	12	16			16
10. Україна в роки Другої світової війни і повоєнному десятилітті (1939- 1955 рр.).	14	2	2	10	14			14
11. України у період сповільнення темпів розвитку і застою. Україна за часів перебудови.	18	2	6	10	18			18
12. Розбудова Української незалежної держави. Основні чинники та особливості розвитку культури в Україні.	10	2	2	6	10		2	8
<i>Разом</i>	58	8	14	38	58		2	56
Усього годин / кредитів ECTS	180 / 6,0	24	36	120	180 / 6,0	4	6	170

5. Теми лекційних і практичних занять

5.1. Теми лекційних занять

Теми навчальної дисципліни	Теми лекцій	Обсяг у годинах	
		Денна форма	Заочна форма
Модуль 1. Україна від стародавньої доби до першої половини XIX століття.			
1. Історія стародавньої України і Київської Русі.	1. Історія стародавньої України і Київської Русі	2	2
2. Українські землі у Литовсько-польську добу.	2. Українські землі у Литовсько-польську добу.	2	
3. Гетьманщина від середини XVII до кінця XVIII ст.	3. Гетьманщина від середини XVII до кінця XVIII ст.	2	
4. Українські землі під владою Російської та Австрійської імперій кінець XVIII – перша половина XIX ст.	4. Українські землі під владою Російської та Австрійської імперій кінець XVIII – перша половина XIX ст.	2	
5. Наддніпрянська Україна та Західноукраїнські землі в другій половині XIX ст. Культура України.	5. Наддніпрянська Україна та Західноукраїнські землі в другій половині XIX ст. Культура України.	2	
6. Суспільно-політичний та економічний розвиток українських земель на початку XX ст.	6. Суспільно-політичний та економічний розвиток українських земель на початку XX ст.	2	
Модуль 2. Відродження української державності.			
7. Відродження української національної державності (1917-1921 рр.).	7. Відродження української національної державності (1917-1921 рр.).	2	2
8. Встановлення більшовицької диктатури в Україні та втрата суверенітету.	8. Встановлення більшовицької диктатури в Україні та втрата суверенітету.	2	

Модуль 3. Соціально-економічний та культурний розвиток України з періоду тоталітарно-репресивного режиму до набуття незалежності (20-ті роки ХХ – початок ХХІ).			
9. Радянська модернізація України (1929-1938 рр.).	9. Радянська модернізація України (1929-1938 рр.).	2	
10. Україна в роки Другої світової війни і повоєнному десятилітті (1939- 1955 рр.).	10. Україна в роки Другої світової війни і повоєнному десятилітті (1939- 1955 рр.).	2	
11. України у період сповільнення темпів розвитку і застою. Україна за часів перебудови.	11. України у період сповільнення темпів розвитку і застою. Україна за часів перебудови.	2	
12. Розбудова Української незалежної держави. Основні чинники та особливості розвитку культури в Україні.	12. Розбудова Української незалежної держави. Основні чинники та особливості розвитку культури в Україні.	2	
Усього		24	4

5.2. Темі практичних занять

Темі навчальної дисципліни	Темі практичних занять	Обсяг у годинах	
		Денна форма	Заочна форма
Модуль 1. Україна від стародавньої доби до першої половини ХІХ століття.			
1. Історія стародавньої України і Київської Русі.			2
2. Українські землі у Литовсько-польську добу.	2.1. Україна в часи раннього середньовіччя.	2	
	2.2. Галицько-Волинська доба. Культура раннього середньовіччя.	2	
3. Гетьманщина від середини ХVІІ до кінця ХVІІІ ст.	3. Соціально-економічний розвиток та культура Литовсько-польського періоду.	2	
4. Українські землі під владою Російської та Австрійської імперій кінець ХVІІІ – перша половина ХІХ ст.	4. Формування української національної держави. Новий адміністративно-територіальний поділ. Зборівський договір від 8 серпня 1649 р. Білоцерківський договір від 18 вересня 1651 р.	2	
5. Наддніпрянська Україна та Західноукраїнські землі в другій половині ХІХ ст. Культура України.	5. Соціально-економічні і політичні наслідки скасування автономії України у складі імперій. Українська культура в другій половині ХІХ століття.	2	
6. Суспільно-політичний та економічний розвиток українських земель на початку	6. Суспільно-політичний та культурний розвиток України кінець ХІХ – початок ХХ ст.	2	

XX ст.	Колоквіум	2	
Модуль 2. Відродження української державності.			
7. Відродження української національної державності (1917-1921 рр.).	7.1. Українська держава періоду Української Центральної Ради.	2	2
	7.2. Україна часів Гетьманату, Директорії та ЗУНР.	2	
8. Утворення Української радянської республіки.	8. Більшовицький режим в Україні 1917-1920 рр. Кодифікація законодавства України у період нової економічної політики. Політика коренізації, її особливості і результати. Досягнення і прорахунки українізації.	2	
	Колоквіум	2	
Модуль 3. Соціально-економічний та культурний розвиток України з періоду тоталітарно-репресивного режиму до набуття незалежності (20-ті роки XX – початок XXI).			
9. Радянська модернізація України (1929-1938 рр.).	9. Перехід до НЕПу та державно-правові зміни в Україні.	2	
10. Україна в роки Другої світової війни і повоєнному десятилітті (1939- 1955 рр.).	10. Командно-адміністративна система в галузі економіки, політики та культури.	2	
11. України у період сповільнення темпів розвитку і застою. Україна за часів перебування.	11. «Відлига» в українській літературі та у мистецтві. «Шістдесятництво» в українській культурі.	2	
	11.1. Зародження дисидентського руху в Україні та його особливості. Релігійна політика.	2	
	11.2. Спроби реформування економіки в другій половині 60-х років XX ст.	2	
	11.3. Зміни в соціальній та національній структурі населення у 70-х — на початку 80-х років XX ст. Форми діяльності дисидентів, їх політичні вимоги та боротьба за національне визволення.	2	
12. Розбудова Української незалежної держави. Основні чинники та особливості розвитку культури в Україні.	12. Україна в умовах глобалізації. Науково-технічний прогрес та економічне співробітництво. Основні чинники та особливості розвитку культури в Україні.	2	2
Усього		36	6

6. Форми педагогічного контролю, засоби та критерії оцінювання результатів навчання

Оцінювання результатів засвоєння навчальної дисципліни «Історії та культури України» передбачає проведення поточного та підсумкового контролю і здійснюється на основі накопичувальної бально-рейтингової системи.

Поточний контроль знань студентів передбачає:

– контроль якості засвоєння студентами програмного матеріалу навчальної дисципліни на практичних заняттях із застосуванням таких *засобів*: усне, письмове або експрес-опитування, виконання тестових завдань, розв'язання практичних завдань, підготовка і захист реферату за ініціативи студента, peer review, контрольна робота.

У ході практичного заняття студент може отримати оцінку за чотирьохбальною шкалою (0, 3, 4, 5). За результатами практичних занять із кожного з трьох модулів розраховується середньоарифметична кількість балів (максимальна оцінка – 5 балів), що включається до підсумкової оцінки знань;

– контроль якості засвоєння студентами програмного матеріалу навчальної дисципліни на колоквіумах. Проводяться два колоквіуми. Максимальна оцінка з кожного колоквіуму становить 10 балів.

Протягом семестру студенти виконують завдання для *самостійної роботи* (підготовка усної доповіді, презентації, есе, реферату тощо). Максимальна кількість балів за самостійну роботу – 5.

Формою *підсумкового контролю* знань студентів з дисципліни є іспит, що оцінюється за шкалою від 0 до 60 балів. Іспит складається в усній формі за білетами до іспиту. Мінімальна оцінка результатів поточного контролю та самостійної роботи, за якої студент допускається до іспиту, становить 25 балів.

Розподіл балів між формами організації освітнього процесу і видами контрольних заходів:

Поточний контроль					Самостійна робота студентів	Підсумковий контроль	Підсумкова оцінка знань
Практичні заняття			Колоквіуми				
Модуль № 1	Модуль № 2	Модуль № 3	Колоквіум № 1	Колоквіум № 2			
max 5	max 5	max 5	max 10	max 10	max 5	max 60	max 100

Критерії оцінювання з дисципліни «Історії та культури України»

Вид контролю	Кількість балів	Критерії (за кожною з оцінок)
Поточний контроль на	Max 5	Відмінне засвоєння навчального матеріалу з теми, можливі окремі несуттєві недоліки.
	4	Добре засвоєння матеріалу з теми, але є окремі помилки.

практичному занятті	3	Задовільний рівень засвоєння матеріалу, значна кількість помилок.
	Min 0	Незадовільний рівень засвоєння матеріалу.
Колоквіум	Max 10	Відмінне засвоєння навчального матеріалу з тем, можливі окремі несуттєві недоліки.
	9	Результати опрацювання матеріалу високі, але незначна кількість несуттєвих помилок.
	8	Добре засвоєння матеріалу з тем, але є окремі помилки.
	7	Задовільний рівень засвоєння матеріалу, значна кількість помилок.
	6	Мінімальні результати, достатні для отримання позитивної оцінки.
	Min 0	Незадовільний рівень засвоєння матеріалу.
Оцінка самостійної роботи студента	Max 5	Глибоке знання проблем, пов'язаних із темою дослідження, вільне володіння матеріалом, вміння самостійно й творчо мислити, знаходити, узагальнювати, аналізувати матеріал, робити самостійні теоретичні та практичні висновки.
	4	У роботі розкрито основні положення теми, але є деякі неточності у викладанні матеріалу, теоретичні поняття недостатньо підкріплено фактичними даними.
	3	Основні положення теми розкрито, але деякі питання висвітлено неповно. Студент добре володіє матеріалом, але відсутня творчість та самостійність у дослідженні.
	2	Основні теоретичні питання висвітлено поверхнево, немає висновків або висновки не мають самостійного характеру; студент слабо володіє матеріалом.
	1	Основні положення теми висвітлено поверхнево, теоретичні положення не підкріплені фактичним матеріалом; немає висновків; студент слабо володіє матеріалом роботи.
	Min 0	Основні положення теми висвітлено поверхнево, з великою кількістю помилок; немає висновків; студент не володіє матеріалом роботи.
Іспит	Max 60	1. Всебічне, систематичне і глибоке знання матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, у тому числі орієнтація в інноваційних наукових доктринах та концепціях дисципліни. 2. Засвоєння основної та додаткової літератури, рекомендованої кафедрою. 3. Здатність до самостійного поповнення знань з дисципліни та використання отриманих знань у практичній роботі.
	55	1. Повне знання матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни. 2. Засвоєння основної літератури та знайомство з додатковою літературою, рекомендованою кафедрою. 3. Здатність до самостійного поповнення знань з дисципліни, розуміння їх значення для у практичній роботі.

	50	<p>1. Достатньо повне знання матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, за відсутності у відповіді суттєвих неточностей.</p> <p>2. Засвоєння основної літератури, рекомендованої кафедрою.</p> <p>3. Здатність до самостійного поповнення знань з дисципліни, розуміння їх значення для у практичної роботи.</p>
	45	<p>1. Знання основного матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої роботи за професією.</p> <p>2. Засвоєння основної літератури, рекомендованої кафедрою.</p> <p>3. Помилки і суттєві неточності у відповіді на іспиті за наявності знань до їх самостійного усунення або за допомогою викладача.</p>
	40	<p>1. Знання основного матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої роботи за професією.</p> <p>2. Ознайомлення з основною літературою, рекомендованою кафедрою.</p> <p>3. Помилки у відповіді на іспиті за наявності знань для усунення найсуттєвіших помилок за допомогою викладача.</p>
	35	<p>1. Прогалини в знаннях з певних частин основного матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни.</p> <p>2. Наявність помилок у відповіді на іспиті.</p>
	Min 0	<p>1. Відсутність знань значної частини основного матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни.</p> <p>2. Неможливість продовжити навчання або здійснювати професійну діяльність без проходження повторного курсу з цієї дисципліни.</p>

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни «Історія та культура України» виставляється в залікову книжку відповідно до такої шкали:

Оцінка за шкалою ECTS	Визначення	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за 100- бальною шкалою, що використовується в НІОУ
A	Відмінно – відмінне виконання, лише з незначною кількістю помилок	5	90 – 100
B	Дуже добре – вище середнього рівня з кількома помилками	4	80 – 89
C	Добре – у цілому правильна робота з певною кількістю незначних помилок		75 – 79
D	Задовільно – непогано, але зі значною кількістю недоліків	3	70 – 74
E	Достатньо – виконання задовольняє мінімальні критерії		60 – 69

FX	Незадовільно – потрібно попрацювати перед тим, як перескладати	2	35 – 59
F	Незадовільно – необхідна серйозна подальша робота, обов'язковий повторний курс		0 – 34

7. Інформаційне забезпечення навчальної дисципліни

7.1. Література

Основна література

Бойко О. Д. Історія України: посібник. Київ: Видавничий центр "Академія", 2002. 656 с.

Духовна спадщина Київської Русі / редкол. О. В. Александров, А. Г. Баканурський, В. С. Горський. Київ, 1997. 186 с.

Ричка В. М. Київська Русь: проблема етнокультурного розвитку (конфесійний аспект). *Український історичний журнал*. 1994. № 10. С. 1-34.
URL: http://resource.history.org.ua/publ/Preprint_1994_10_1

Бойко І. Джерела права Галицько-Волинської держави (1199-1349 рр.). *Вісник Львівського Університету*. Сер. юрид. 2006. Вип. 42. С. 59–65.

Дашкевич Я. Українські землі в часах Галицько-Волинської державності (кінець X - середина XIVст.). *Пам'ять століть*. 2002. № 4. С. 3–21.

Українська держава другої половини XVII–XVIII ст.: політика, суспільство, культура. Київ: Інститут історії України НАН України, 2014. 671 с.

Історія української культури: У п'яти томах. Т. 3. Українська культура другої половини XVII - XVIII століть / Б.Є. Патон (голов.ред.), В.А. Смолій (ред.). Київ: Наук. думка, 2003. 1246 с

Петровський В. В. Історія України: Неупереджений погляд: Факти. Міфи. Коментарі / Петровський В.В., Радченко Л.О., Семененко В.І. 2-ге вид., випр. та доп. Харків: ВД «Школа», 2008. С. 216–230.

Рум'янцев В. Лютнева революція 1917 року і створення Українського парламенту – Центральної Ради (до 90-річчя створення Центральної Ради). *Вісник Академії правових наук України*. 2007. №1 (48). С. 101-108.

Остафійчук В. Ф. Історія України: Сучасне бачення: навч. посіб. 3-те вид., переробл. і допов. Київ: Знання-Прес, 2006. 422 с.

Рум'янцев В. О. Українська державність у 1917-1922 рр. (форми і проблеми розбудови). Харків: Основа, 1996. 164 с.

Купрійчук В. Політика культурного розвитку в історії українського державотворення (1917-1920 рр.) *Збірник наукових праць НАДУ при Президентіві України*. 2011. № 1. С. 197-204.

Усенко І. Б. Первая кодификация законодательства Украинской ССР. Киев: Наук. думка, 1989. 118 с.

Історія конституційного законодавства України / упоряд.: В. Д. Гончаренко. Харків: Право. 2007. С.102 – 122.

Наливайко Д. Українське бароко / Д. Наливайко, Д. Горбачов. Харків: Акта, 2004. Т. 1. 636 с.

Українська та зарубіжна культура: навч. посіб. / за ред. М. М. Заковича. Київ: Знання, 2009. 589 с.

Історія української культури: курс лекцій / Л. В. Анучина, О. В. Бурлака, О. А. Лисенко та ін. Харків: Вид-во «ФІНН», 2010. С. 9-59.

Гончаренко В. Д. Укрепление командно-административной системы управления и ее негативное влияние на общественно-политическую жизнь Украины (середина 60-х - начало 80-х гг.). *Проблемы законности*. Вып. 30. Харьков: Нац. юрид. акад. Украины им. Я. Мудрого. 1995. С. 68-74.

Українське суспільство, 1992-2009. Динаміка соціальних змін: зб. ст. / за ред. В. Ворона, М. Шульги. Київ: Ін-т соціол., 2009. 558 с.

Історія української культури: підруч. / В. А. Качкан, О. Б. Величко, Н. М. Божко та ін.; за ред. В.А. Качкана. 3-є вид., випр. Київ: ВСВ «Медицина», 2016. 368 с.

Косик В. Україна під час Другої світової війни 1938-1945 / пер. з фр. Р. Осадчук. Київ - Париж - Нью-Йорк - Торонто, 1992. 703 с.

Додаткова література

Історія України: підруч. / В. М. Литвин. 5-те доповн. вид. Київ: Наук. думка, 2010. 831 с.

Субтельний О. Україна: історія / пер. з англ. Ю. І. Шевчука; Вст. ст. С. В. Кульчицького. Київ: Либідь, 1991. 512 с.

Борисенко В. И. Курс української історії: 3 найдавніших часів до ХХ століття: навчальний посібник. Київ: Либідь, 1998. 616 с.

Кульчицький С. В., Мицик Ю. А., Власов В. С. Історія України. Київ: Києво-Могилянська академія, 2010. 595 с.

Бойко І. Й. Органи влади і право в Галичині у складі Польського Королівства (1349 – 1569 рр.): моногр. / І. Й. Бойко; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2009. 628 с.

Відейко М. Ю. Україна: від Трипілля до Антів. Київ: Кріон, 2008. 280 с.

Головко О. М. Фінансова адміністрація Російської імперії в Україні (кінець ХVІІІ – початок ХХ ст.): історико-правове дослідження. Харків: СІМ, 2005. 448 с.

Єрмолаєв В. М. Історія вищих представницьких органів влади в Україні: навч. посіб. Харків: Право, 2007. 280 с.

Конквест Р. Жнива скорботи. Радянська колективізація і голодомор. Луцьк: Терен, 2007. 456 с.

Культурологія: теорія та історія культури: навч. посіб. / за ред. І. І. Тюрменко. Видання 3-тє. Київ: Центр навч. літ.-ри, 2010. 370 с.

Українська культура в європейському контексті / Ю. П. Богуцький, В. П. Андрущенко, Ж. О. Безвершук, Л. М. Новохатько / за ред. Ю. П. Богуцького. Київ: Знання, 2007. С. 273–415.

7.3. Інтернет-ресурси.

Електронний архів-репозитарій Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/> (дата звернення: 05.06.2020).

Сайт «Історія України». URL: <https://history.vn.ua> (дата звернення: 05.06.2020).

Сайт «Правителі України: портрети життєписи матеріали». URL: <http://pravyteli.us.org.ua/> (дата звернення: 05.06.2020).

«Ізборник». Українська електронна історична бібліотека. URL: <http://litopys.org.ua/mainf.htm> (дата звернення: 05.06.2020).

7.4. СЕНМК.

Стандартизований електронний навчально-методичний комплекс кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн URL: http://library.nlu.edu.ua/index.php?option=com_k2&view=itemlist&task=category&id=62:kafedra-istorii-derzhavi&Itemid=151